

Régen jártak a vadlányok, azt mondták. S akkor a vadlányoktól félték, mert ha az egyet elkapott, azt széttépte, mert mégis csak vadlány volt. És mélyen, barlangokba szoktak tanyázni.

(Vittek-e a falusi leányok valamit a vadlányok ellen?) *Vittek, azt nem tudom, mi vót, de vittek egy valami burját, valami leveleket, hogy a vadlányoknak ne legyen erejük, hogy bántsák őket. Én azt tudtam régen, de most már nem tudom, hogy mi vót. Valami levél és fűszál, az amit ők ismerték, hogy mi az, amitől a vadlányok félnek. Mer a vadlány tudja előre, hogy járnak, hogy az mivel van, vagy az hogy, és az még fél, és elbújik.*

A gyökereit, csak azt, azt megszáritották, és akkor azt a gyökerit szokták használni valami orvosságnak. A bogyót megszáritották, megfőzték teának, és a pálinkába egy-egy csöppöt tettek. Volt itten egy leány, aki magyarázta ezt, és azt mondta, hogy érvényes volt.

(Az a legény, akit megittattak a matragunás pálinkával, az mit csinált?) *Az elvette azt a leányt, de csak meddig tartott, azt mondják, hogy a babona esetleg csak három évig tart. Három év után aztán elválnak.*"

Pankovics Mihályné Mokány Erzsébet Hosszúmezőn élő ukrán anyanyelvű adatközlőnk szerint: *„Volt olyan asszony, aki járt érte. Kívájt a földből a gyökerit. Megétezik.”*

Szent György napja gazoló nap. Kimentek a mezőre, ott levetköztek. Fiatalok mentek pucéron. Pálinkát vittek magukkal. Táncoltak pucéron: *»Hej, gyere Péter, Vasile, vedd el a lányunkat!«*

Terítették le kendőket, pálinkát és tésztát vettek elő. Körültáncolták a natragulyát, pálinkát öntöttek a tövire, tésztát szórtak a natragulyára. Hazamentek, és akkor vittek a natragulyából. Megmosták, és beadták a fiúnak, és elvette a lányt. Pálinkába, ételbe. Ragaszkodott a lányhoz, nem hagyta el."

A vadlányokról Valner Károlyné Vizaver Vilma a következőket mondta: *„Tetszik tudni, voltak vadlányok az erdőn. Nagy duha hajuk volt, mint a nyavalya. És akkor, ha nem volt megkeresztelve a gyerek, az éjjel elvitte. És jártak keresni a gyerekeket, hányat elvittek. S azért keresztelték mindjárt, akkor már megkeresztelték a gyerekeket, úgy félték, hogy ellopják a vadlányok.”*

„Mentek mogyorózni. És akkor mogyorózás közben megjelent a vadlány. Azt mondta: Józsi, gyere ide! Gyere csak ide! És az menni akart. És akkor mellettük voltak idősebb asszonyok, és akkor a gatyamadzaggal megkötötték, s akkor nem bírt elmenni. De még ment, a vadlány kiabált neki. A gatyamadzagnak milyen ereje volt! Most van gombokkal és gumival, akkor gatyamadzag volt.” (Valner Károly)

Dr. Kóczián Géza

Hiedelemtörténetek az Ung és a Laborc mentéről

A hagyományos világképben a hiedelmeknek is megvolt a maguk szerepe. (E képzeteket közkeletű szóval, bár nem egészen pontosan, babonáknak is mondja a köznyelv.) A hiedelmek világa eredetét és népeleti szerepét tekintve nagyon összetett volt. Különböző korokból származó elemek rétegződtek egymásra szinte elválaszthatatlanul. Nem mindegyik képzetben hittek elődeink sem. Ezeket az egykor sokkal erősebb szóbeliség s szájhagyomány őrizte meg számunkra, mint a népi tudás egy-egy szeletét. Más részükben hittek, s ezek már fontosabb szerepet tölthettek be életükben is. Ezek a hiedelmek ugyanis a hagyomány által előírt formájú cselekvésekre készítették a benne hívőket, s esetenként készítették ma is. Gondoljunk csak a vidékünkön ma is intenzíven élő *szemrül esés* (szemmel verés) hiedelmére. Ennek megelőzésére és gyógyítására a mai fiatal anyák is gyakran készítenek még szenes vizet. Ez és más ehhez hasonló cselekmények szervesen beépülnek mindennapi életünkbe.

A hiedelmekről beszélgetve az emberek elmondják az egykor hallott eseteket, a saját magukkal megtörtént eseményeket, olykor pedig csupáncsak az emlékezet legmélyéről sikerül egy-egy halvány adatot előbányászni. A hiedelmeknek ebből a szóbeli megformáltságából következtethetünk a képzetek mai szerepére, intenzitására. Az emlékezetből előbá-

nyászott adatok már csak egy passzív tudás töredékes elemei. A szép, kerek hiedelemtörténetek némelyike csaknem azonos formában megtalálható más vidékeken is, ezek az egész magyarság kincsei. Más műfajokhoz hasonlóan a szájhagyományozás során csiszolódtak kerekékké és terjedtek el hatalmas területen. Helyenként és alkalmanként ezek aktualizálódhatnak is: az emberek úgy mondják el őket, mint saját élményeiket. Az élménytörténetek ugyanis legtöbbször esetben a még élő hiedelmek, képzetek jelzői. Alább mindegyik változatra találunk adatokat.

Vajkócon volt egy Berczik nevű ember, akiről azt beszéljük, hogy ördögi mesterséggel foglalkozott. A megromlott tehenet meg tudta gyógyítani. A rontást boszorkányok követték el. Erről a Berczikről szól az alábbi történet, amelynek változatait szerte az országban megtalálhatjuk csaknem azonos formában. „Berczik bácsi kint aludt a priccsen. Éjfélkor megállt egy kocsi a ház előtt és bementek hozzá, hogy János bácsi, hol lakik Ország? Majd kocsival elvitték a lakodalomba. A falu végén felszállott a levegőbe a kocsi. Nagymihályban a Laborc-híd alatt szálltak le és ott mulattak. Ettek-ittak. Még lányok is voltak, azokkal is táncolt. Küldtek vele haza süteményt. Reggel felébredt János bácsi és egy csónakban találta magát a híd alatt. Akkor látta, hogy éjszaka lóhúgyot és lótrágyát adtak neki.”

A következő, Bajánházáról származó történet az országszerte ismert monda helyi változata. „Bajánházán télben fonóba jártak a lányok, még 1958-ban is. A legények megelmentek az ablak alá kukucsálni. Hogy kik vannak ott. Az egyik két lányt hallott kijönni, és hogy észre ne vegyék, ezért beleült egy üres hordóba. Azok elrepültek a hordóval és vele egy boszorkánygyűlésre, egy barlang szája elibe. Ahol gyülekeztek, ott zöld volt a fa, pedig amúgy tél volt. A legény letört egy gallyat. A gyülekezés végén visszarepültek a fonóházba. Nem vették észre a fiatalembert. Később ez is bement a fonóba és mutogatta a zöld gallyat. A két lány egymásra nézett. Tudták már. A fonó végén közrevették a fiút, hogy baja lesz, ha elmondja, mit látott. A két nő azután hamarabb meghalt és utána mondták el.”

A szintén általánosan elterjedt képzet szerint a lelkek a folyók mentén, hidak alatt gyülekeznek. (Láttuk, oda mentek az előző történetben a boszorkányok is!) Ide gyűlnek a kereszteselmentül elhunyt kisgyermek lelkei is, akik sírással adnak jelt magukról. Aki ezt meghallja, annak – a máig élő hit szerint – az a dolga, hogy megkeresztelje őket. De lássuk a szirénfalvi történetet! „A Pallakcsán a híd alatt sírt egy gyerek, olyan *idétlen* gyerek, aki nem időre született és meghalt. Az apámat is megkísérelte. Amikor apám meghallotta a sírást, azt mondta: *Ha fiú vagy, légy Ádám, ha kislány vagy, légy Éva!* Elővette a zsebkendőjét és a zsebkendőjéből lerepesztett egy kis darabot és odadobta neki. Akkor a sírás elmaradt.”

Számos népi gyógyászati eljárás mögött is hiedelmek lappanganak. A szemmel verésre, a *szemrül* esésre már utaltam. De ugyanez mondható el a tyúkszem gyógyításáról is. Veszkócról származik a következő történet. „Tyúkseg volt a kezemen. Akkor azt tanácsolták, hogy újhholdkor menjek ki a kiskapuhoz, vegyek fel a lábam alól sárt és háromszor kenjem meg vele a tyúksegget. És mondom ezt: *Újhhold, új király, engem hívtál vendégségbe, tyúkseggemet vidd el!* Meg is csináltam. Azután már nem is figyeltem, de egyszer csak elmúlt.”

Számos történetet hallottam a hiedelmek alakjairól, s mágius tudással felruházott tudós pástorokról, tudós gyógyítókról, a patkány elküldéséhez értő tudós emberekről. Ezek egykor fontos szerephez juthattak a falvak életében. Hogy tevékenységükben hittek, az is jelzi, hogy munkájukért különböző fizetségben részesítették őket. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy az Alföld belsejében élő táltosképzeteket itt nem ismerik. A sokfelé előbukkanó garabonciás diák alakja is csak a szólásokban ismert. E tapasztalatok egybevégnak a magyar néphitkutatás eddigi megállapításaival, ám helyi vonatkozású elemzésük még további kutatás feladata lesz.

Barna Gábor

